

Karay Türkçesiyle Yazılmış *Tutuwanmahy Karajlarnyn Łuckada (Sahync)* Başlıklı Metnin İncelenmesi

Berkay KIRAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, berkay_kiran@outlook.com,

ORC-ID: 0009-0007-7793-0811

Geliş Tarihi/Received:

22.11.2024

Kabul Tarihi/Accepted:

25.12.2024

e-Yayım/e-Printed:

28.12.2024

ÖZ

Hazarların devamı olduğu düşünülen Karaylar farklı çalışmalara konu edilmiştir. Bu çalışmada da Sergiusz Rudkowski tarafından 1933 yılında Polonya'nın Lutsk şehrinde Karay Türkçesi ile yazılan ve basılan *Tutuwanmahy Karajlarnyn Łuckada (Sahync)* başlıklı metin incelenecektir. Karaylar'ın Lutsk'a yerleşmesini konu edinen eserin ağız özellikleri dikkate alındığında Haliç-Lutsk ağızında yazıldığı görülmektedir. Metin incelendiğinde henüz dilbilgisi ve noktalama işaretlerinin tam olarak sistemleştirilemediği dikkati çekmektedir. Bu makalede metnin çeviri yazı harflerine aktarımı ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılarak metnin Türklük bilimi araştırmalarına kazandırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karaylar, Karay Türkçesi, *Tutuwanmahy Karajlarnyn Łuckada*, Kıpçak Türkçesi, Karaim Türkçesi.

Analysis of the Text Titled *Tutuwanmahy Karajlarnyn Łuckada (Sahync)* Written in Karaite Turkish

ABSTRACT

The Karaites, thought to be the continuation of the Khazars, have been the subject of various studies. In this study, the text titled *Tutuwanmahy Karajlarnyn Łuckada (Sahync)*, written and published in Karaite Turkish in Lutsk, Poland, by Sergiusz Rudkowski in 1933, will be examined. Considering the dialect characteristics of the work, which is about the settlement of the Karaites in Lutsk, it is seen that it was written in the Halich-Lutsk dialect. When the text is examined, it is striking that grammar and punctuation marks have not yet been fully systematized. In this article, it is aimed to transcribe into Turkish and to contribute it to Turkology research by translating it into Turkish.

Keywords: Karaites, Karaite Turkish, *Tutuwanmahy Karajlarnyn Łuckada*, Kipchak Turkish, Karaim Turkish.

1. GİRİŞ

Çalışmaya konu edilen *Tutuwlannmahy Karajlarnyn Luckada (Sahync)* adlı eser Polonya'nın Lutsk şehrinde 1933 yılında Sergiusz Rudkowski tarafından basılmıştır. **8 sayfa 21 cm** uzunluğunda Latin Alfabetiyle Karay Türkçesinde yazılmış olan metin Polonya'daki Millî Kütüphanede (Biblioteka Narodowa) korunmaktadır. Ağız özellikleri açısından incelendiğinde metnin Haliç-Lutsk ağızı esaslı olduğu görülmektedir. Metin bağlam içerisinde dikkate alındığında tam bir dil sisteminin geliştirilemediği görülmektedir.

2. KARAYLAR

2.1. Karay Adı

Genel kabule göre Karay adının İbranice *kara-* "okumak, çağırmak, kutsal kitabı okumak" kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Çokluk belirtmek için de *karaim* şeklinde bir kullanım mevcuttur. *Karai* kelimesindeki "i" konuşurların kendi söyleyişlerinde "y"ye dönüşmüş ayrıca İbranice çokluk eki olan +im ekini de alarak *karaim* "Karaylar" şekline bürünmüştür (Gülsevin, 2020, s. 13; Çulha, 2015, s. 17).

2.2. Karayların Tarihi

Araştırmacılar tarafından Karayların Hazarların soyundan geldiği düşünülmektedir (Çulha, 2002, s. 21; Gülsevin, 2020, s. 13). Dinlerinin de Musevilik oluşu bu görüşü destekler niteliktedir. Tarihî olarak örtüşen bu bilginin yanında Karay Türkçesi dil olarak da Kıpçak özelliği göstermektedir (Gülsevin, 2020, s. 19-20; Çulha, 2015, s. 26). Makalenin kapsamı gereği bu konu üzerinde durulmayacaktır. Çeşitli sebeplerden dolayı dağılan Hazar Devleti sonunda Karaylar azınlık hâlinde kalmışlar ve göç ettikleri bölgelerde küçük topluluklar kurmayı denemişlerdir. 1917 Ekim İhtilalinden sonra Sovyetler Birliği tarafından Karaylar küçük gruplar hâlinde çeşitli bölgelere sürülmüştür ve bu durum zaman içerisinde Karayların nüfuslarında azalmaya yol açmıştır. (Arslan, 2018, s. 2). Dünyadaki toplam nüfusları hakkında net bir bilgi bulunmamakla birlikte İstanbul'da 50-60 Karay'ın yaşadığı tahmin edilmektedir (Gülsevin, 2020, s. 15).

2.3. Karayların Bugün Yaşadıkları Yerler

Karaylar bugün Litvanya'nın Vilnus, Trakai ve Pavenez; Polonya'nın Varşova; Ukrayna'nın Lutsk ve Haliç; Kırım'ın Akmescit; Türkiye'nin İstanbul şehirlerinde yaşamaktadır (Güner, 2018, s. 4). Ayrıca Rusya, Avustralya, Fransa, ABD gibi ülkelerde de azınlık hâlinde yaşamaktadırlar (Arslan, 2018, s. 4).

2.4. Karay Dini

Karayların dini hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. **Karailiği kimileri Yahudiliğin bir mezhebi olarak değerlendirirken kimileri farklı bir din olarak değerlendirmektedir.** Tevrat'ı esas alan Karailik diğer bütün tefsir kitaplarını reddetmektedir (Gülsevin, 2020, s. 17). Ancak Karailik Hz. İsa ile Hz. Muhammet'in peygamber olarak gönderildiğini kabul etmektedir (Çulha, 2015, s. 24). Ayakkabı olmadan ibadet edilmemesi, ibadet mekanlarını temiz tutulması, el ve ayakların İslam'daki abdeste benzer nitelikte ibadetten önce temizlenmesi gibi kurallar Karailiğin İslam ile benzerliğini de göstermektedir (Doğruer, 2007, s. 40).

2.5. Karay Türkçesi

Türkologların genel kabulüne göre Karay Türkçesi, Kıpçak Türkçesinin bir koludur. Diğer bir deyişle Kuzeybatı Türkçesi grubuna dahil edilmektedir. Karay Türkçesinin üç ağızı bulunmaktadır:

- 1) Troki
- 2) Haliç-Lutsk
- 3) Kırım

Edebî metinler ve eski yazmalar daha çok Troki ağızından olduğu için Troki ağızı esas alınarak resmî dil kullanılmıştır (Gülsevin, 2020, s. 20). Türkçenin asli kurallarından olan yüklem sonunda bulunması kuralı Karay Türkçesinde nadiren görülmektedir. Yüklem daha çok başta, nadiren de cümle ortasında bulunmaktadır.

İlk eserlerini İbrani alfabesinde veren Karaylar zamanla Kiril ve Latin harflerini de kullanmışlardır. Bu çalışmada incelenecek metin Latin harfli Karay Türkçesidir.

2.6. Karay Edebiyatı

Karay Türkçesi ile yazıldığı tespit edilen ilk metin 1528-1529 yılları arasında İbrani harfleriyle yazılmış bir dua kitabıdır (Çulha, 2015, s. 28). 1731, 1841 gibi tarihin ilerleyen dönemlerinde de ara ara eserler veren Karaylar 1934, 1938, 1939 yıllarında Litvanya'da Onarmach adlı dergi çıkartmışlardır (Çulha, 2015, s. 28-29). Dergi İkinci Dünya Savaşı sebebiyle uzun soluklu olamamıştır. Savaş sebebiyle yayın hayatına son veren bir diğer dergi de Karaj Awazı'dır. 1931-1938 yılları arasında 12 sayısı basılan dergi Karaylar için önemli bir yere sahiptir. Ayrıca devam eden yıllarda Mień Karajče Ürianiam, Şelomonun Maşallary, Karaj Dinlilarnin Jalbarmach Jergialiari, Karaj Jyrlary, Atalar Sözleri ve Aytımlar, Karındaşlarımızın Xaznası, Aziz Yazışın Yomaxları gibi eserler de basılmıştır (Çulha, 2015, s. 29).

3. TUTUWŁANMAHY KARAJLARNYN ŁUCKADA (SAHYNC) METNİ

3.1. Metin Hakkında Bilgi

Metin Sergiusz Rudkowski tarafından 1933 yılında Lutsk şehrinde basılmıştır. Eserin sonunda yazarın da bahsettiği üzere eser, 1932 yılının 12. ayında yazılmış olup 1933 yılının 2. ayında basılmıştır. Karay Türkçesi ile yazılan metin Karaylar'ın Lutsk'a yerleşmesini konu edinmektedir. 8 sayfa 21 cm uzunluğunda olan metin Polonya'daki Millî Kütüphanede (Biblioteka Narodowa) 583.163 numarası ile muhafaza edilmektedir¹. Eserin fiziksel özellikleri hakkında muhafaza edildiği kütüphanede ayrıntılı bilgiye ulaşamamıştır. Eriştığımız görseller üzerinden de verilen bu bilgiler dışında bir bilgi tespit edilememektedir. Metnin ağız özellikleri dikkate alındığında *köre* > *kiere*, *söz* > *sez* gibi örneklerde de görüldüğü üzere eserin edebî dilin aksine Haliç-Lutsk ağzında yazıldığı tespit edilmektedir. Eserde sözcüklerin yazımında ve noktalama işaretlerinde bir tutarlılığın olmaması dikkat çekmektedir. Gregoryan Muhiiti Kıpçak Türkçesinde de görülen (Atalan, 2023, s. 455)² bu durumun sebebi olarak siyasi bir birliğin altında toplanamamaları ve Latin esaslı Polonya Alfabesinin Türkçenin fonetiğini karşılamadaki yetersizliği gibi sebepler gösterilebilmektedir.

3.2. Metnin İmla Özellikleri

Bu bölümde Karay Türkçesinin Polonya Alfabesi üzerinden uyarlanan Latin Alfabesi incelenmektedir. Bu sebeple Türk dilindeki sesleri karşılaması için bazı harflerin yazımında bir takım farklılıklar olduğu tespit edilmektedir ve onlar da bu bölümün içinde alt başlıklar hâlinde incelenecektir. Metin incelendiğinde imla özellikleri bölümünde de değinildiği üzere noktalama işaretlerinin henüz tam olarak sistemleştirilemediği dikkat çekmektedir. Yazım kuralı olarak da tam bir sistem geliştiremedikleri görülmektedir. Örneğin *Tegin bijge ve Magal bijge* cümlesinde *bij* kelimesi küçük harf ile başlamakta hemen devamındaki *biyik Bijnin* tamlamasında ise kelime büyük harf ile başlamaktadır. Bazı sesler için ise iki ayrı karakter kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ancak bu harflerin kullanım yerleri kelimedenden kelimeye değişebilmektedir. Örneğin *kienes* kelimesinde *e* için ilk hecede *ie* kullanılırken devamındaki hecelerde *e* kullanılmaktadır. Ancak *egier* kelimesinde ilk hecede *e* ikinci hecede *ie* kullanılmaktadır.

E Harfinin Gösterimi

Metinde *e* sesi için iki farklı gösterim bulunmaktadır. Bunlar *ebgie*, *kiere* gibi kelimelerde de görüldüğü üzere *e* ve *ie* şeklindedir.

H Harfinin Gösterimi

Metinde *chaif*, *sınahan* gibi kelimelerde de görüldüğü üzere *h* için *ch* ve *h* şeklinde iki ayrı gösterim kullanılmaktadır.

C Harfinin Gösterimi

Metinde *c* harfi için iki farklı gösterim bulunmaktadır. Bunlar *ciwildi*, *chabardzı* gibi kelimelerde de görüldüğü üzere *c* ve *dz* şeklindedir.

¹ Orijinal esere erişim adresi: <https://polona.pl/preview/7781f213-8c23-4f0f-a52b-f359ad5edc04>

² Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız:

https://www.academia.edu/108728776/Gregoryan_Muhiiti_K%C4%B1p%C3%A7ak_T%C3%BCrk%C3%A7esiyle_Yaz%C4%B1m%C4%B1n%C5%9F_Al%C4%A1%C4%B1n%C5%9F%C4%B1_Ar%C4%B1_N%C3%A9rs%C3%A9sning_

S Harfinin Gösterimi

Metinde *s* harfi için *sinahan* ve *iskie* gibi kelimelerde de görüldüğü üzere *s* ve *ś* şeklinde iki farklı kullanım bulunmaktadır.

N Harfinin Gösterimi

Metinde *n* harfi için *kieciñdi* ve *kiecinmehibe* gibi kelimelerde de görüldüğü üzere *n* ve *ń* şeklinde iki ayrı kullanım yer almaktadır.

3.2. Tutuvlanmahy Karajlarnyn Łuckada (Sahync) Metninin Çeviri Yazı Alfabesine Aktarımı

Baslav Sezi.

Bu yilda toladı asmahı 525 yilnyn necik burunhuda Lucka yerin bastı ayahu ebgjelerimiznin, necik burunhuda tuyuldu bunda karay sezi... yetistik alayik divil yuvalha, vale ĥaif ki busu cıktı bizin vaĥtlarımızıda senedohan cıraknyn...

Anar ki enmehey ezi sahınc burunhu kiniicin karaynyn Luckada, men, sondrahı karay, kaysı unutmadı anı, kaytaram bilivgje ez tizivimni yuvallı bernebila.

Tizivci.

SAHINC

Tutuvlanmahı Karajlarnyn Luckada

(1408 yılı ut. san. christ.)

Boldu busu vaĥtında balkuvlu biyiginin Leĥistanda da Litvastanda, bu eki birge kosulhan ĥanlıkta, ĥingis erklenivcinin Vitoldnyn Hazinin (Vitovt 1387-1430 yılları).

Klegine kere anın, astrı yirak isteplerden keldiler bu yerlergė Karaylar da toĥtadlar Luckada – bas saharında Volın-valayatnyn. kaysı ki vakıllatkan edi kėlgėnlergė olturmus-orunha.

Bunar kere kicirek engir-yanahu adanın, ezen katına tabuladohan, berildi Karaylarha orunba tutuvlanmakka.

Çegleri bu orunnun kaplanırediler: tan yandan kėnderivibe mehlenin, bilivli bizin kinlerimizde atavıbitin “Berko Yosėlevicznin mehlesi”, da engir yandan yahalarıba Stır ezennin.

Sahınhan kėsek yer edi bos da inno bir birley, astrı biyik ĥac, emen ahastan kondarhan, yalhız turaredi yuvuhunda ezennin.

Atalarımız bizin, ez kėlgininde bu yerlergė, ediler hanuz katı-dinliler, da cıdamas eteridiler har yat inamga, nehe kere kėzleri alarnın kaltrama-kaltradlar ĥac keriminden.

Kicli kaĥır, yemisi kara saĥıslarnın, caklandı yalın kibik da icinde nendi bir kėzyumcuknyn kapladı ez erkine bar aluvnu...

Sondrahıhadėn kızıslanhan iyin basladı borclu-etme ez kartrakların ki, enese, alar kėldirdler bėri avulnu taslıkka da alyandırmahına ĥac-inamina!

Bar kjeenesleri da bazlatmakları kartrakların heckje tistler... kaynadohan ez avucunda karay-avulu bezgjeekli basladı yasanma da kayta yolha ıstırınma.

Bilivsizdi nebe kihengiydi ospy avur ucır egjer kjeilmesi ydi baslarına ekisinin karay-kartraklardan, Tegin biygje da Magal biygje, oyov saĥıs kolma boluslukka, bu acı sahatta, ezi Sardarnın biyik Biynin.

Atlanıp oklu uctlar kjeermengje, da urdular yabuk kabahyua anın... acılmahın uzak tezme kjeilmedi... cuvı karay-avulnyn ol kjeeretkjeidein kicli edi ki dausu anın acarasırdı bazık, sondraw deverlerin kjeermennin da yetti astrı tıncsızlanhan bunun sartın kulahın Sardarnın, kaysı tezce civildi uturusuna ĥabarçılarnın.

Acık avur esihinde kjeermennin kılındı kısa kjeeneslik arasında Sardarnın da arasında karay-kartrakların – Teginnin da Magalın.

Sondrahılar askartıp kısa sezinde neden baslandı karanya, ediler ol saĥıstan ki kozhaltkan avulnu kjeirekti oklu alma ceriv-kapına da kicbe cesme anın yasanmahın kayta-yolha, vale comartlı Sardar bu saĥısın yanha taberdi.

- Asatlı ulussız, da kjeeldiniz bizgje divil yasırba inno konakba, dostba, sivgjenibe ezi biyik-Biyimiznin!.. necik bunar kjeere belalam kılma kleginizni?

Uturu bu aytmahına Sardarnın, karay-kartrakları karuv berdiler: ezgje cıĥıs bu ucırda biz kjeermeybiz... kıl savahat da esit avazın avulnyn anar ki inanahıs bizgje!..

Ezi nersede, inckavı kibik kjek-kjekremeknin tavul vahtında, tuyuluredi averde indevi karayların: „ halıç, halıç!“.

Tegin da Magal biyeler yoradılar Saharda anlavin bu indevlernin, avlaklatadohac: bud indevi kannın!.. bundanson egier tapmasalar kjerti düşmanın, başlarlar soyusnu ez arasında!..

Ucuru Sardarnın avur boldu... anlama anladı ki sezleri Teginnin da Magalnın tız ediler, vane bir camanlı bununba, karası hannın, baz tutuvlatma karaynı Luckada, esin taslamadı.

Vahtında bundi halabalıknın yengildi har birisine basın tasietme vane busu bolmadı Sardarba. Bası bu erennin sıyındırededi ezinde bar hermetin da tuvusluhın helomo-hannın!

Sahıslanıp bir kjez-yumcukka da tohtatıp ez savahatın astrı tunukluhuistne kjecenin, kjenetley oyovlandı... cıhıs baz yolnu tartı!..

- Kaytınız, comarlı erenler, ortanızga da tezniz anda meni... terk kjelirm sizgje!.. kayırdı ez yarhu koltkasın Sardar karay-kartraklarına.

Astrı tanlanhan kjecinmehibe Sardarnın Tegin da Magal biyeler alyandırdılar ez atların kjermen kabahından da ektemli terslikbe avazlarında, saldlar averhe kıyasa: “kim korkadı kılma halıçba – anar yunlar yirtma!..”.

Anladı Sardar acuvun karay-kartrakların sondrahı elik sezlerinden alarnın, vane yamanha almadı bunu, tanıp anı ki acuvu Teginnin da Magalnın cıhısdı anın yapkan alardan sahıslarnın...

Sardar turdu iskje. Bunar kjere ıstırdı ez sınahan, da bikinley anar kaytarhan, nece adamın, kaysısına karadı saklap astrı sırnı, tınıs yizip-alma yerden hacnı, da kaytarma anı baz tolhunlarına ezen-Stırnın, alay ki bu isni bir kjez kjermehey da bir kulak tuymahay!

Karası kılhan boldu tigelice. Kjep bolustu bunar karanhılıhı kjecenin, birencehibitin kaysının, necik bu oyunda Sardar baslavında sanha anı aldı, eki kıska atlamda ten tenni kjerme bolalmadı.

Eksilip ez ornunda yaldadı hac sondravlıhında yartı kjecenin kjekregiistne ezennin nehince ki yetmedi yesil, koyu kamusların ezen yahaların karsına sala “Vışkovnun” turadohanların, da tohtadı bunda.

Ukrain-ulusu bu salanın tartı ertenbilada hacnı da korutup anı suvdan, ulla sıyba ornattı manlay-ornunda birisinin ez oramlarından, kaysı ki ezen yanına edi yuvukrakba.

Tirlikte camanlarba alay boladı ki barı bolhanı inno yahsıha cıhadı.

Bu ucırda alay ezi yahsı çıktı hackada da karayhada. Burunhusu bulardan tartı ezine emirlik ornun, da boldu, buvahttan baslap, tamasalıba da astrı bilivlibe arasında bar hristyanların, iyinleri kaysıların har yilvahdasında talpınrediler ayahında anın yalbarmakka, - da ekinçisi – kutuldu ez ulanlık korkuvlarından, kaysıları edler anar katı kıyınba.

Vane kaytırbiz adaha.

Kabuletıp bilivlerni ez sınahan adamından ki karahan is hacba tigiellendi Sardar bir yasansız kolunda da sakcısız yanında turdu alında uckadein alcahan avulnun.

Tegin, Magal da hanuz necesi karay-kartraklardan, yalanhac halıçlarba kollarında, enletler Sardarnı ortadan ez korkuvuna kjere ki kiyiklenhen avul yizer bu erenni kjeseklergje...

Kjezgide kibik kjerdi Sardar comarlı yireklerin Teginnin da Magalnın... esinde sahındı eliketmeklerin alarnın, da bar ez icibe anladı ki karay canı da tili ottan beterrektler vane yirekleri alarnın – istid’ tarhanlıknın...

Tabuetip karay-kartraklarha alarnın dostluhuicin, erkli kamdan eren, koldu azatlama anar yolun ortaha, da sıyındı ezi kaynav ornunda anın...

Kenetli, tezmehen kjerimi Sardarnın, koskan birgje anın astrı baz da musarlı kjecinmehibe uturu avulha, ol kjeretkidein tanlattı karaynı ki har birisi alardan yuttu tilin da ornun cinnomlu cuvun yartı tiyuv.

Yetip bunar tuvuslu Sardar sordu ortanı: “Neden acıysız siver karıdaslarım?” (sahınc sahınmaydı anıncin ki Sardar biliredi tirk tillerin vane ezi ahavından bu ucurnun, kjerinedi ki ezgje tıslı bolma bolalmadı...

Bazlanıp azhına karuv berdi ijin: “hactan korkabız, da yuvuhunda anın tutuvlanmabız!”.

- Kim kjerdi sizden ol hacnu, kaysından alay korkasiz? men tuymadım ki ol bunda bolhay... isanam ki busu kjerindi sizgie vahtunda engir kjelegjelerinin!..

- Men kjerdim!.. ol kjerdi!.. barımız kjerdik!.. karuv berdi orta Sardarha.

- Eger bulay kadaysiz, berniz ol vahtni ot da kjeriginiz manada anı!.. yuvas avazba koldu Sardar.

Tezce taptlar tilte-bavların da yandırıp alarmı birden Sardarba kjeindirindiler ezen kıryına.

Yetip korkunclu orunha hacnu tapmadlar!.. kapkan yanhu bilivsiz titrevikbe kactlar ezen kıryından, makıradohac: "yohtur hac, yohtur!" ...

Ornuna kaytkanların bardılar ekincileri, yicincileri, dertincileri, vale barı bir hacnu tapma tapmadlar da kjerme kjermedler!..

Bulay, yaşısına karaynın, sıyılı eren, da kaytarhan kul Biyine, yuklattı comartlı, bu ucurda, aldavıba korkunun avulnun... kjeinđi kjeinmebihe nazlı ananın, bazlatadohan ez ters, yilaydohan ulanın, ceber yircakba, kaynar epmekbe da sinahan cıdamakba!

Sabbah vahtında oyandı avul da barı ne ki edi kartta da yasta, kibik bal-cibini, uctu ezen kıryına ki anda, yarıhında kinnin, dohru yenilme tamasalarında askan kjeenin da yenildiler.

Sendirip korkuvların karay, kumurstka kibik, basladı zaħmetin tutuvlanmaknın da yivlendi, ez kicirek ilisinde, adaistne ol vahtni necik ullurak ilisi kjeecti ezenni da yivlendi kjerkli – kjerimli biyiklikleriistne "Kızıl tavnın" ("Krasna Gora", vogole Krasne).

Kjenesa kondarhan edi saylahan bunar orunistne, karay kosesinde adanın, da zeret (burunhu karay-zereti Luckada) bunyatlandı ezenartın, yuvuhunda "Kızıl tavnın", ol orunda, uturu aytmahına sahıncnın, kaa halidine turadı ullu kimmeti da bahı katolik – inam medresnin (Seminarium Katolickje).

Anar ki karay ac bolmahay Leħistanda Vitold-Ėan berdi anar astrı kjeep ilk tiz da orman, ezenartına tabuladohan, engir yanında adanın.

Çegleri bu avlaklıklarının baslav alırediler yahasıdan Stırnın da bikkjen yarımaya kaplarıdiler ez icine bar tizin da ormanın halidegi salaların, atavları kaysıların budurdular: Omelanik da Boholubu, Zmiyiniç da Kuçkarovka, Çerçici da Krasno.

Alhısıba Tendrinin da kjeri dostluhuba Leħ-Ėanların, necik saħınc uzunlatadı bilivni, - onarma onardı bu orunlarda karay da Ėoca edi barında: tizde de ormanda, birtikte da tuvarda, uprakta da altında.

Usaylı suvlarına yazbasnın, kjezley kjetiredohan ki sıyinma ındı bir birley kjenesasında bolamadı, da bunar kjerre kondardı ezine, etkarı adaistne, hanuz eki kjenesa.

Birisi alardan boldu bas-kjenesaha, da sıyındırıredi ez icinde yomaklı Ėocalık, astrı ullu kjerik, da suklanlı bunar kobuşavutun. (Organı).

Yomaklı bahga alyandı karay tirligi bu orunlarda da yasarma yasardı bu ulus kjeep yıllar nehince (bulay bekleydi saħınc ez kotarmahın) ki behevenmedi ez Ėocalıhından, da baslamadı, unutup aziz inamın, kjeeme yazık-yollarını. Tigjel karay olturmus-orundan islendi ekinđi Bavel, da bar avur karanyaları ol karhıslı saħarın ihıldılar bası istne yazıklı ulusnun! taspolma taspoldu ol necik Ėalıc-avzundan (kanlı sodaları Hataman Kolodkanın 1648 yilda) alay elim-averinden (cuma 1710 yilda) da Sodomnun otu, kaysı ki tişti Luckaistne (korkunclu otu 1781 yılının) tigielleti caypavnın anın. Bu ec-otunda, aiyırıp tiri canın, heckje boldu osolay ezi bar malı karaynın da murdarlatkan kenesaları anın. Barı sibireldi yer yizlerinden, da muna sonhusları ol avur yazıklarının: ulludan boldu kici, kicliden-ħalsız da hocadan-miskin!..

Necik tatlı sekiertadanson ezenclidi ceyneme, aytibiz, zahırmenni, alay mana ezencli edi askartma kara ucun bu saħınclarının...

Cıban ezi kicildi vale avruvu anın ulludı, da bunar bikinley ucu saħınclarının usaydı... olda kicildi da Ėac etası avruvludı!

Kaytsın bizgie raħmetli Tendrimiznin da ki artık tirlik yolumuzistne turmahaylar bundı kara buhanalar...

Yazhandı Luckada XII ayında 1932 yılının

Baskandı Luckada II ayında 1933 yılının

3.3. Tutuwlannmahy Karajlarnyn Łuckada (Sahync) Metninin Türkiye Türkçesine Aktarımı

Karayların Lutsk'a Yerleşmesi

(HATIRA)

525 Yılın (1408-1933) Şerefine Basıldı

Başlama Sözü.

Bu yıl da önceki 525 yılın geçmesi gibi Lutsk yerine atalarımızın adım atmasıyla geçti, Karay sözü öncekiler gibi duyuldu... Yuvala her zamanki gibi yetişemedik ama yazık ki bizim vakitlerimizde bunun gibi sönen mum çıktı...

Öyle ki Lutsk'ta Karay'ın önceki günü için kendisi hatırlamasa ben sonraki Karay, onu unutmayan kişi, hediyeyle öz eserimi yuvalı hediyeyle kendi çalışmamı bilgiye çevireceğim.

Yazar.

HATIRA

Karayların Lutsk'a Yerleşmesi.

(1408 yılı)

Lehistan ve Litvanya Beyliğinin parlak vaktinde bu oldu, bu ikisi bir hanlıkta birleşti, Cengiz Han ile Witold Hazin (Wiltold 1387-1430 yılları).

Onun dileğine göre, Karaylar bu yere çok uzak steplerden geldiler ve Lutsk'ta yaşadılar – Wolin vilayetinin başkentinde. Ki yaşadığı yere gelenleri vekil yapmış idi.

Böylece adanın küçük tarafında, yaşayan nehir kadına, Karaylara o yerde yaşam verildi.

Bu yerin sınırları şöyle çevrildi: mahallenin doğusu yönüyle, bizim başarılı günlerimizde atamız "Berko Yesieleviçin mahallesi" ve alacakaranlıktan Stır Nehrinin kıyılarıyla.

Birlikte bahsedilen bölge boş yer idi, çok büyük haç, kesilmiş ağaçtan yapılmış, yalnız nehrin yakınında yaşardı.

Bizim atalarımız, bu yerlere geldiklerinde, ayriyeten çok dindar idiler ve her yabancı inanca tahammül etmezleri, onların gözleri haç görünüşünden titredi.

Güçlü kahır, kötü kişilerin meyvesi, ateş gibi parladı ve bir an içinde kendi kudreti var olan çevreyi kapladı ...

Sonraki ateşlenen topluluk önce kendi yaşlılarını suçlamaya başladı ki, sanki, onlar topluluğu bu taşlık tarafa ve haç inancına çevirmeye getirirler.

Kenesaları var ama yaşlıların sakinleştirmeleri hiçliğe düşerler... Karay yöresi kendi öfkesinden kaynamış (bir şekilde) ateşli silahlanmaya ve yola geri dönmeye hazırlanmaya başladı.

Eğer bu ağır olay Karay yaşlılarının ikisinin başına gelmeseydi neyle bitecekti meçhul, Tegin Beye ve Magal Beye, uyanık kişiyi yardıma çağırma, bu hüzünlü saatte, büyük Beyin Serdarın kendisi.

Oklu uçlar ata binip kaleye ve onun kapalı kapısına vurdular... Açılmasını uzunca beklemedi... Karay yöresinin gürültüsü o kadar güçlü idi ki onun araması çok hafif kaldı, sonra kalenin duvarlarına ulaştı ama/ve Serdarın kulağından dolayı tedirginleşmiş (şekilde), aniden habercilerin karşısına atıldı.

Kalenin açık ağır kapısında Serdar'ın ve Karay yaşlıları Tengin ve Magal'ın arasında kısa bir fikir alışverişi yapıldı.

Sonrakiler kısa sözünde cezasını söyleyip seyretmeye başladı, o kişiden ki yöreyi dolaşmış idi, savaş kapısına oklu elma gerekti ve zorlu çözüm için onun geri silahlanması gerekti ama cömert Serdar bu fikri reddetti.

- Özgür ulussuz ve bize geldiniz fakat sırla değil konakla, dostla, kendi büyük Beyimizin sevgiliyle!.. onun gibi böyle dileğinizi yerine getirme?

Serdarın bu söylemesine karşı, Karay yaşlıları cevap verdiler: bu olayda biz başka çıkış görmüyoruz... dikkat et ve çevrenin sesini işit bu şekilde bize inan!..

Kendi bir şeyde, fırtına vaktinde gök gürlemesinin iniltisi gibi, Karayların sesi gökyüzünde duyulurdu: "Haliç – Haliç!" .

Tegin ve Magal Beyler bu seslerin anlamını Serdara yoruyorlardı, sesleştirip: bu hanın sesi!.. Bundan sonra eğer düşmanın gerçeği görmese kendi arasında boğuşmaya başlarlar!..

Serdar'ın olayı ağır oldu... Anladı ki Tegin'in ve Magal'ın sözleri açık idi ancak bir zaman bununla, Han'ın iftirası, Karayı Lutsk'ta yaşamasına, imkân vermedi.

Bunun gibi kargaşa vaktinde her birisine başını kaybetmek hafifti ama Serdar'a böyle olmadı. Bu erenin başı kendinde var olan saygısını Şelomo Han'ın ve cesaretini (yeteneğini) içerirdi!

Bir an düşünüp ve uzun zaman gecenin karanlığında kendi iyiliği için durdurup, aniden ayrıldı... Sakince çıkış yolu buldu!..

- Dönünüz, cömert erenler, ortanıza ve orada beni bekleyiniz... Size çabucak geleceğim!.. Serdar Karay yaşlılarına kendi çözüm dileğini yöneltti.

Serdar'ın çok şaşırılmış tavrıyla Tegin ve Magal Beyler kendi atalarının kale kapısından kıvrılırlar ve havaya ve güneşe seslerinde gururlu terslikle saldırırlar: "Haliçe adım atmaktan kim korktu – böyle tüyleri koparma!.."

Serdar Karay yaşlılarının öfkesini onların sonraki alay sözlerinden anladı ama bunu yanlış anlamadı, Tegin'in ve Magal'ın öfkesini anlayıp o kişilerin kapattığı çıkış idi...

Serdar çalışmaya başladı. Böylece kendi tecrübe kazandı ve onu bugün gibi çevirmiş, çoğu adamın, çoğu sırrını saklayıp kimi izledi, haçı yerden sakince koparma ve onu Stır Nehrinin durgun dalgalarına çevirme, öyle ki bu işi bir göz görmesin ve bir kulak duymasın!

Tamamen iftira atmış oldu. Gecenin karanlığı buna çok yardım etti, kimin birencehibitin, Serdar bu oyuna başladığında onu düşündü, iki kısa adımda kimse kimseyi göremedi.

Gecenin yarısı haç sağırlığında nehrin kükremesi üzerine kendi yerinden ölüp yüzdü ki yeşil, kamışların koçunu nehir kıyılarına karşıya koyarak "Vişkov'un" oturanlarının ve burada yaşadı.

Ukrayna ulusu şafak vaktinde bu köyün haçını buldu ve onu sudan korutup büyük saygınlıkla nehir yanına daha yakın olan kendi sokaklarından birisinden ülke gibi söz etti.

Hayatta olduğu zamanlarla öyle oluyordu ki olayın hepsi yalnızca iyiye çıktı.

Bu olayda kendi haçta ve karayda öyle iyi çıktı. Bunlardan önceki kendine sonsuzluk yeri buldu ve oturdu, bu vakitten itibaren var olan Hristiyanların arasından mucizeyle ve çok bilgiyle, yilvahdasında düşünceler dolaşıyordu onun ayağında duaya, - ve ikincisi – kendi çocukluk korkularından kurtuldu, kimileri ona sert eziyet ettiler.

Ama biz adaya döneceğiz.

Bildiklerini kabul edip kendi deneyimli kişisinden ki izlediği kara haçla tamamlandı Serdar yanında bir eli silahsız ve bekçisiz şekilde deli köyün sonsuza kadar önünde durdu.

Tegin, Magal ve Karay yaşlılarının nicesi, ellerinde çıplak Haliçlerle, kendi korkusundan dolayı Serdar'ı içeriden genişletirler ki vahşileşen yöre bu ereni parçalara ayırır...

Teginin ve Magalın cömert yüreklerini Serdar gökyüzü gibi gördü... Onların alay etmelerini düşündü ve kalpten anladı ki Karay yüreği ve dili ateşten kötüdürler ama onların yürekleri – işte özgürlüğün...

Karay yaşlılarına dostlukları için teşekkür edip, eren kudretli büyücüden, onu yolun ortasında serbest bıraktı ve onun kendi kaynar yerine sığındı...

Aniden, Serdar'ın şaşırılmış görünüşü, onun çok sakin ve utangaç tavrıyla karşı yöreyle birleşmiş, o zaman birisi Karayları öyle bir şaşırttı ki onlardan her birisi dilini yuttu ve cehennem yerinin sesinin duyulmasını bastırdı.

Bundan dolayı ulaşıp cesur Serdar ortaya sordu: "Sevgili kardeşlerim neden üzülüyorsunuz?" (Onun için aklından geçirmiyordu ki Serdar Türk dillerini bilirdi ama kendi bu olayın üzüntüsünden, göründü ki başka türlü olamadı...).

Azıcık sakinleşip cevap verdi kalabalık: "haçtan korkarız ve onun evine yerleşemeyiz!".

- O haçı sizden kim gördü, kimden böyle korkuyorsunuz? Onun burada olacağını duymadım ki ... İnanıyorum ki bu size ışık geldiği vaktinde göründü!..

- Ben gördüm!.. O gördü!.. Hepimiz gördük!.. Serdara ortaya cevap verdi.

- Eğer öyle gözünü dikerse o vakit ateşe veriniz ve bana da onu gösteriniz!.. Sakin sesle istekte bulundu Serdar.

Destelerini hızlıca buldular ve onların hepsini yaktılar, nehir kıyısından Serdarla gönderdiler.

Korkunç yere varıp haçı bulamazlar!.. Ani titremeye yanındakini yakalamış olduğunda nehrin kıyısından kaçarlar, bağırarak: "haç yoktur, yoktur!" ...

Dönenlerin yerine ikincileri gittiler, üçüncüleri, dördüncüleri ama hiçbiri haçı bulamadı ve göremedi!..

Öyle, Karayın güzeline, saygıdeğer eren ve köle beyine geri çevirmiş, nazıkçe susturdu, bu olayda, yörenin korkusunun yanlışıyla ... Nazlı annenin hareketiyle yaşadı, kendi huysuzluğunu sakinleştirerek ağlayan oğlanın güzel kısa şarkısıyla, hırçın öpmeyle ve deneyimli sabrıyla!

Sabah vaktinde yöre uyandı ve hepsi yaşlı ve hasta idi, bal sineği gibi nehir kıyısına uçtu ki orada, gün ışığında, önceki gecenin mucizelerinde yenilmelerine doğru yenildiler.

Karay korkularını bitirip karınca gibi, yerleşmenin zahmeti başladı ve düzenlendi, kendi küçük bölümünde, o vakit ada üzerine çok büyük parçası nehri geçti ve görkemli "Kızıl Dağın" tepesi üzerine düzenlendi.

Kenesa bu seçilmiş yer üzerine inşa edilmiş idi, adanın Karay köşesinde, ve mezar (önceki Karay mezarı Lutsk'ta) nehir arkasına inşa edildi, "Kızıl Dağın" yakınında, o yerde, anın karşı söylemesine, orada şimdi ulu kimmeti ve katolik bağı – medresenin inancı – yükseldi.

Öyle ki Karaylar Lehistan'da aç olmayacak (çünkü) Witold Han ona çok orman ve ova verdi, adanın geniş tarafında nehir arkasında yaşayarak.

Bu genişliğin sınırları Str'ın kenarından başlardı ve var olan ovanın içine oluşturmuş ve ormanın kendi içine şimdiki köylerini yarım ayla çevrelediler, onların babaları bunlardır: Omelanik ve Boholubu, Zmiyinec ve Kuçkarovka, Çerçıcı ve Krasno.

Tanrının yardımıyla ve Leh Hanlarının gerçek dostluğuyla, düşünce bilgiyi onun gibi uzattı, - bu yerlerde Karaylar düzeltti ve hepsi zengin idi: ovada ve ormanda, tahılta ve büyükbaş hayvanda, kıyafette altında.

Baharın benzer sularına, kendi dikliğini getiren gözlüyor, Karayın saygısı büyüdü o bu zamana kadar ki şimdi yalnızca kenesinde sığınmadı ve buna göre kendine inşa etti, zor ada üzerine, henüz iki kenesa.

Onlardan birisi baş kenesacı oldu ve kendi içinde masalsı zenginlik barındırdı, çok büyük güzellik ve böyle güzel kopuz.

Karay hayatı bu yerlerde masalsı bahçeye döndü ve bu ulus senelerce yeşerdiği sürece (anı kendi öyküsünü öyle sonlandırıyor) kendi zenginliğinden içmedi ve kutsal inancını unutup başlamadı günah yolları geçmek. Tam Karayların oturduğu yerden ikinci Babil oluştu ve o lanetli şehrin ağır cezalandırmaları günahkâr ulusun başı üzerine yıkıldı! O Haliç ağzından kayboldu (Korkunç (Kötü) Kolodkanın 1648 yılındaki kanlı eğlenceleri) onu mahvetti. Bu intikam ateşinde, diri canını ayırıp Karayın var olan malı ve kirlenen kenesaları o şekilde hiç oldu. O ağır günahların sonrakileri ve hepsi yer yüzünden süpürüldü: büyükten küçük oldu, güçlüden hâlsiz ve zenginden yoksul!..

Çok tatlı şekerden sonra çiğnemek iğrençti, söylüyoruz, acıyı, bu hatıraların kötü sonunu gösterme çok iğrenç idi...

Çıban kendi küçüktü ama onun ağrısı büyüktü ve bundan dolayı bugünkü anıların ucu benzedi... O da küçüldü ve atası gibi ağrılıydı!

Tanrımızın rahmeti bize dönsün ki daha fazla böyle canlı kötü direkler yolumuzun üstünde durmasınlar...

Lutsk'ta 1932 yılının 12. Ayında yazıldı.

Lutsk'ta 1933 yılının 2. Ayında basıldı.

4. SONUÇ

Bu makalede Sergiusz Rudkowski tarafından 1933 yılında Lutsk şehrinde basılan *Tutuwołanmahy Karajłarnyñ Łuckada (Sahync)* adlı metin incelenmiştir. Karay Türkçesi ile yazılan metin Karayların Lutsk'a yerleşmesini konu edinmektedir. Metnin ağız özellikleri dikkate alındığında metin hakkında bilgi bölümünde de değinildiği üzere eserin edebî dilin aksine Haliç-Lutsk ağzında yazıldığı tespit edilmektedir. Metin incelendiğinde noktalama işaretlerinin ve yazım kurallarının metnin imla özellikleri bölümünde de değinildiği üzere tam olarak sistemleştirilemediği dikkat çekmektedir. Gregoryan Muhiti Kıpçak Türkçesinde de görülen bu

durumun sebebi olarak metin hakkında bilgi bölümünde de üzerinde durulduğu gibi siyasi bir birliğin altında toplanamamaları ve Latin esaslı Polonya Alfabetinin Türkçenin fonetiğini karşılamadaki yetersizliği gibi durumlar gösterilebilmektedir.

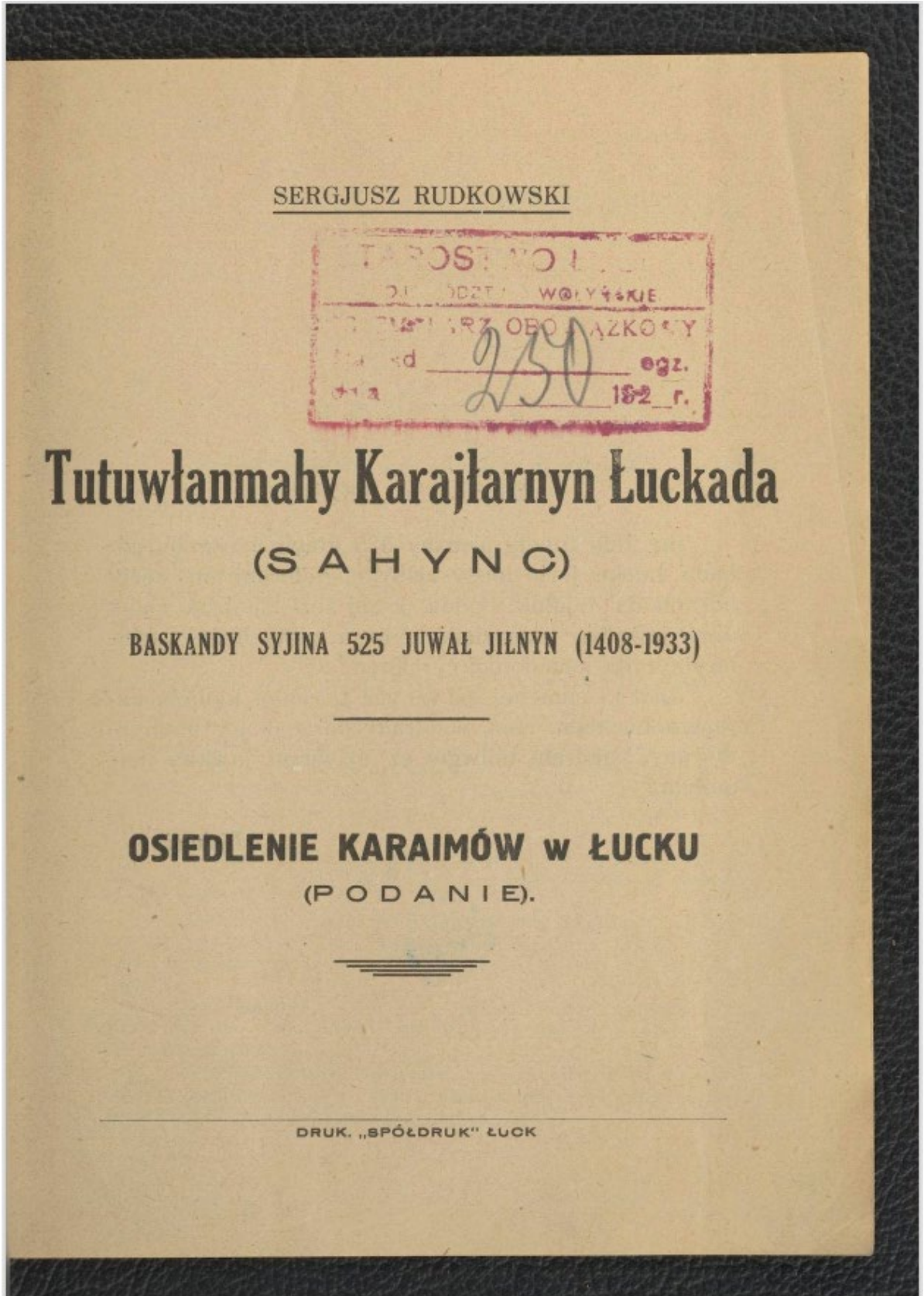
KAYNAKÇA

- Akbulut, E. (2017). Töre Bitigi (İnceleme-Metin). Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Aqtay, G. & Jankowski, H. (2015). A Crimean Karaim-English Dictionary. Poznan: Katedra Studiów Azjatyckich.
- Arslan, I. (2018). Karayca Süreli Yayınlar (Çeviri Metin-Dizin-Kelime ve Ek Analizi). Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Atalan, S. (2023). Töre Bitiki: Gregoryan Muhiti Kıpçak Türkçesi Yasa Kitabı (İnceleme-Tenkitli Metin-Türkiye Türkçesine Aktarma-Dizin). Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı.
- Atalan, S. (2023). Gregoryan Muhiti Kıpçak Türkçesiyle Yazılmış "Algışı Arı Nérésning". Modern Türklük Araştırmaları Dergisi 20, 455-472.
- Çulha, T. (2002). Karaylar ve Karayca. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Çulha, T. (2015). Kırım Karaycasının Katık Mecmuası (Metin-Sözlük-Dizin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğruer, S. (2007). Karay (Karaim) Türklerinin Sözlü Edebiyatı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Garkavets, A. (2018). Qypchaq Dictionary. Almaty: Kazakh Research Institute of Culture.
- Gökçe, F. (2000). Karay Türkçesinin Fonetigi. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı.
- Gülsevin, S. (2010). Günümüz Karay Türkçesi (Giriş-Dil Özellikleri-Metinler-Söz Dizini) ve Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Dili ve Lehçeleri Bilim Dalı.
- Gülsevin, S. (2020). Karay Türklerinin Dili (Troki Diyalekti). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güner, T. (2018). Karayca Metinler (Çeviri Metin-Dizin-Kelime ve Ek Analizi). Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Jankowski, H. (1997). A bible translation into the northern crimean dialect of Karaim. Studia Orientalia Dergisi 82, 54-81.
- Kakuk, Z. (1991). Ein Krimkaraimisches Wörterverzeichnis. Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung Dergisi. 45(2-3), 350-401.
- Kırbaş, G. (2021). Karay Awazı Dergisi (1931-1938) Temelinde Karay Türkçesinde Deyimler (Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-İnceleme-Sözlük). Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Ve Edebiyatı Bilim Dalı.
- Kocaoğlu, T. (2006). Karay the Trakai Dialect. Münih: Lincom Europa Yayınları.
- Mardkowicz, A. (1933). Westkaraimische Sprache: karaimisch-polnisch-deutsches Wörterbuch. Lutsk.
- Németh, M. (2011). Unknown Lutsk Karaim Letters in Hebrew Script (19th-20th Centuries). Krakov: Jagiellonian University-Institute of Oriental Studies.
- Ünal, O. (2010). Kodeks Kumanikus 1A-55A (Giriş-Metin-Dizin). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Programı.

Elektronik Kaynak:

<https://polona.pl/preview/7781f213-8c23-4f0f-a52b-f359ad5edc04>

EK: TUTUWŁANMAHY KARAJŁARNYN ŁUCKADA (SAHYNC) BAŞLIKLI METNİN
TIPKI BASIMI

BASŁAW SEZI.

Bu jilda toľady asmahy 525 jilnyn necik burunhuda Łucka jerin basty ajahy ebgieľerimiznin, necik burunhuda tujuľdu bunda karaj sezi... jetistik aľajik diwiľ juwaľha, wale chaif ki busu cykty bizin wacht-larymyzyda Őenedohan cyraknyn...

Anar ki enmehej ezi sahyne burunhu kiniicin karajnyn Łuckada, men, sondrahy karaj, kajsy unutmady any, kajtaram biliwgie ez tiziwimni juwaľly bernebyľa.

II, 583. 163

Tiziwci.

SERGJSZ RUDKOWSKI

SAHYNC

**Tutuwanmahy Karajlarnyn Łuckada.
(1408 jily ut. san. christ.)**

Bołdu busu waehynda bałkuwłu bijliginin Lechistanda da Litwastanda, bu eki birge kosulhan chanlykta, czingis erkłeniwcinin Witoldnun Hazinin (Witowt 1387—1430 jilary).

Kłegine kiere anyn, astry jirak istepłerden kioldiler bu jerłergie Karajlar da tochtadlar Łuckada—bas saharynda Wołyn wałajatnyn. kajsy ki wakyłatkan edi kielgienłergie osturmus-orunha.

Bunar kiere kicirek engir-janahy adany, ezen katyna tabuładohan, berildi Karajlarha orunba tutuwanmakka.

Czegłeri bu orunnun kapłanyrediler: tan jandan kien deriwibe mehlenin, biliwli bizin kinterimizde atawytibin „Berko Josielewicznin mehłesi“, da engirjandan jahalaryba Styr ezennin.

Sahynhan kiesek jer edi bos da inno bir birlej, astry bijik chac, emen ahactan kondarhan, jałyz turaredi juwuhunda ezennin.

Atalarymyz bizin, ez kielgininde bu jerłergie, ediler hanuz katy-dinlıter, da cydamas eteridiler har jat inamga, nehe kiere kiezleri alarnyn kaltrama-kaltradlar chac kieriminden.

Kieli kachyr, jemisi kara sahyłarnyn, cakłandy jalyn kibik da icinde neñdi bir kiezjumcuknun kapłady ez erkine bar awułu...

Sondrahadein kyzyslanhan ijin basłady borclu etme ez kartraktaryn ki, enese, alar kioldirdler beri awułu taslykka da aljandyrmahyna chac-inamyna!

— 4 —

Bar kienesteri da bazlatmaklary kartraktarnyn hec-
kie tistler... kajnadohan ez acuwunda karaj-awulu bezgiekli
baslady jasanma da kajta jotha ystyrynma.

Bilwisizdi nebe kihengijdi ospy awur ucuregier kielmesij-
di baslaryna ekisinin karaj-kartraktardan, Tegin bijgie da Ma-
gal bijgie, ojow sahys kolma boluslukka, bu acy sahatta,
ezi Sardaryn bijik Bijnin.

Atlanyp oklu uctlar kiermengie, da urdular jabuk
kabahyua anyn... acylmahyn uzak tezme kielmedi... cuwu
karaj-awulnun ol kieretkiedein kieli edi ki dausu anyn ucap-
asyrды bazyk, sondraw dewerlerin kiermennin da jetti astry
tyncszylanhan bunun sartyn kulahyn Sardarnyn, kajsy tezce
ciwildi uturusuna chabardzylarnyn.

Acyk awur esihinde kiermennin kytyndy kyska kie-
neslik arasynda Sardarnyn da arasynda karaj-kartraktar-
nyn—Teginnin da Magalnyn.

Sondrahylar askartyp kyska sezinde nedon baslady
karanja, ediler ol sahystan ki kozhattkan awulnu kierekti
oklu alma ceriw-kapyna da kiebe cesmā anyn jasanmahyn

kajta-joŭha, wale dzomartly Sardar bu sahysny janha taberdi.
— Asatly ulussiz, da kioldiniz bizgie diwil jasyrba inno konakba, dostba, siwgienibe ezi bijik-Bijimizni!.. necik bunar kiere beŭalam kyŭma kŭginiŭni?

Uturu bu ajtmahyna Sardarnyn, karaj-kartraklary karuw berdiŭer: eŭgie cyhys bu ucurda biz kiermejbiz... kyŭ sawahat da esit awazyn awuŭnun anar ki inanhajs bizgie!..

Ezi nersede, ynekawy kibik kiek-kiekremeknin ta-
wuŭ wachtynda, tujufuredi awerde indewi karajlarnyn: „cha-
lycz, chaŭycz!“.

Tegin da Magal bijter joradyŭar Sardarha anŭawyn bu indewlernin, awŭakŭatadohac: bud indewi kannyn!.. bun-
danson egier tapmasaŭar kierti dusmanyn, basŭarŭar sojusnu ez arasynda!..

Ucuru Sardarnyn awur boŭdu... anŭama anŭady ki sezleri Teginnin da Magalnyn tyz ediŭer, wale bir dzamanŭy bununba, karasy Channyn, baz tutuwŭatma karajny ŭucka-
da, esin taŭŭamady.

Wachtynda bundi chaŭabaŭyknyn jengildi har birisi-
ne basyn tasieme wale busu boŭmady Sardarba. Basy bu erennin syjindyryredi ezinde bar hermetin da tuwusŭuhun Szelomo-Channyn!

Sahysŭanyp bir kiez-jumcukka da tochtatyp ez sa-
wahstyn astry tunukŭuhuistne kiecenin, kienettej ojowŭandy...
cyhys baz joŭnu tapyt!..

— Kajtynyz, dzomartly erenŭer, ortanyzga da tezniz
anda meni... terk kielirm sizgie!.. kajirdy ez jarhu koŭtkasyn
Sardar karaj-kartraklaryna.

Astry taŭŭanhan kiecinmehibe Sardarnyn Tegin da
Magal bijter aljandyrdŭar ez atŭaryn kiermen kabahyndan
da ektemli terslikbe awazlarynda, saŭdŭar awerhe kyjasa:
„kim korkady kyŭma chaŭyczba—anar junŭar jirtma!..“.

Anŭady Sardar acuwun karaj-kartraklarnyn sondrahy
elik .sezlerinden aŭlarnyn, wale jamanha aŭmady bunu, tanyp
any ki acuwu Teginnin da Magalnyn cyhysydy anyn japkan
aŭardan sahysŭlarnyn...

Sardar turdu iŭskie. Bunar kiere ystyrdy ez synahan,
da bikinŭej anar kajtarhan, necŭe adamyn, kajsysyna karady
sakŭap astry syrny, tynys jizip-aŭma jerden chaeny, da kaj-
tarma any baz toŭhunŭaryna ezen-Styrnyn, aŭaj ki bu isni
bir kiez kiermehej da bir kuŭak tujmahaj!

Karasy kyŭhan boŭdu tigelice. Kiep boŭustu bunar
karanhyŭyhy kiecenin, birencehitibin kajsynyn, necik bu oj-

unda Sardar baslawynda sanha any aŭdy, eki kyska atlamda ten tenni kierme boŭalmady.

Eksilip ez ornundan jaŭdady chac sondrawlyhynda jarty kiecenin kiekregiistne ezennin nehince ki jetmedi jesil, koju kamuslaryn ezen jahalarnyn karsyna saŭa „Wyszkownun“ turadohanlarnyn, da tochtady bunda.

Ukrain-utusu bu saŭanyn tapy ertenbylada chacny da korutup any suwdan, uŭu syjba ornatty manŭaj-ornunda birisinin ez oramlaryndan, kajsy ki ezen janynda edi juwukrakba.

Tirlikte dzamanlarba aŭaj boŭady ki bary boŭhany inno jachsyha cyhady.

Bu ucurda aŭaj ezi jachsy cykty chackada da karajhada. Burunhusu buŭardan tapy ezine emirlik ornun, da boŭdu, buwachttan baslap, tamasaŭyba da astry biliwlibe arasynda bar christjanlarnyn, ijinleri kajsyŭlarnyn har jilwahdasynda taŭpynyrediŭer ajahynda anyn jaŭbarmakka, — da ekiŭcisi—kutuldu ez uŭantyk korkuŭlaryndan, kajsyŭlary edŭer anar katy kyjinba.

Wale kajtyrbiz adaha.

Kabuŭetip biliwŭlarni ez synahan adamyndan ki karahan is chacba tigiŭlendi Sardar bir jasansyz koŭunda da sakcysyz janynda turdu aŭnynda uckadein aŭdzahan awuŭnun.

Tegin, Magal da hanuz necesi karaj-kartraklardan, jaŭanhac chaŭyczlarba koŭlarynda, enlettler Sardarny ortadan ez korkuwuna kiere ki kijiklenhen awuŭ jizer bu erenni kieseklergie...

Kiezgide kibik kierdi Sardar dzomarŭty jireklerin Teginnin da Magalnyn... esinde sahyndy eliketmeklerin aŭlarnyn, da bar ez icibe aŭlady ki karaj dzany da tili ottan beterektler wale jirekleri aŭlarnyn—iŭtid' tarchanŭlyknyn...

Tabuetip karaj-kartraklarha aŭlarnyn dostŭhuicin, erkli kamdan eren, koŭdu azatlama anar joŭun ortaha, da syjyndy ezi kajnaw ornunda anyn...

Kenetli, tezmehen kierimi Sardarnyn, koskan birgie anyn astry baz da musarŭty kiecinmehibe uturu awuŭha, oŭ kieretkiedein tanŭatty karajny ki har birisi aŭlardan juttu tilin da ornun dzinnomŭu cuwnun japy tyjuw.

Jetip bunar tuwusŭ Sardar sordu ortany: „Neden acyjsiz siwer karyndasŭlarym?“ (sahync sahynmajdy anynicin ki Sardar biliredi tirk tiŭlerin wale ezi ahawyndan bu ucurnun, kierinedi ki eŭgie tisi boŭma boŭalmady...).

Başlanyp azhyna karuw berdi ijin: „chactan korka-
biz, da juwuhunda anyn tutuwlanmabiz!“.

— Kim kierdi sizden ol chacny, kajsyndan aňaj korka-
siz? men tuymadym ki ol bunda boňaj... isanam ki busu kieriñdi
sizgie wachtynda engir kielegieleñnin!..

— Men kierdim!.. ol kieriñ!.. barymyz kieriñ!.. karuw
berdi orta Sardarha.

— Egier buňaj kadajsiz, berniz ol wachtny ot da kieri-
giziniz manada any!.. juwas awazba koľdu Sardar.

Tezce tapňar tiñte-bawňaryn da jandyryp aňary bir-
den Sardarba kiendiridiler ezen kyryjina.

Jetip korkuñeľu orunha chacny tapmadňar!.. kapkan
janhy biliwsiz titrewikbe kactňar ezen kyryjindan, makyra-
dohac: „joçtur chac, joçtur!“...

Ornuna kajtkanňaryn bardyňar ekinciñeri, jiciñcileri,
dertiñcileri, wale bary bir chacny tapma tapmadňar da kieri-
me kieriñdiler!..

Buňaj, jachsysyna karajny, syjty eren, da kajtarhan
kuľ Bijine, jukľatty dzomartly, bu ucurda, aľdawyba kor-
kuwun awuľnun... kieciñdi kiecinmehibe nazly anany, baz-
latadohan ez ters, jilajdohan ulany, ceber jireakba, kajnar
epmekbe da synahan cydamakba!

Sabbach wachtynda ojandy awuľ da bary ne ki edi
kartta da jasta, kibik baľ-cibini, uctu ezen kyryjina ki anda,
jaryhynda kinnin, dohru jeniľme tamasalarynda askan kie-
cenin da jeniľdiler.

Sendirip korkuľaryn karaj, kumurstka kibik, basľa-
dy zachmetin tutuwlanmakny da jiwľendi, ez kicirek ilisin-
de, adaistne ol wachtny necik uľturak ilisi kieci ezenni da
jiwľeñdi kieriñli—kieriñli bijiklikleriistne „Kyzyl tawny“
(„Krasna Góra“, wogóle Krasne).

Kienesa kondarhan edi saľľahan bunar orunistne,
karaj kosesinde adany, da zeret (burunhu karaj-zereti Łuc-
kada) bunjatľandy ezenartyn, juwuhunda „Kyzyl tawny“,
ol orunda, uturu ajtmahyna sahyncny, kaa halidine turady
uľtu kimmeti da bahy katolik—inam medresnin (Seminarjum
Katolickie).

Anar ki karaj ac boľmahaj Lechistanda Witold-Chan
berdi anar astry kiepi ilk tiz da orman, ezenartyna tabuľa-
dohan, engir janynda adany.

Czegľeri bu awľaklykňaryn basľaw aľyrediler jaha-
syndan Styrny da bikkien jarymajba kapľarydiler ez icine

bar tizin da ormanyn halidegi sałalarnyn, atawłary kajsyłarnyn budurdular: Omelanik da Boholuby, Zmijinieć da Kuczkarowka, Czerczycey da Krasno.

Ałhysyba Tendrinin da kierti dostłuhuba Lech-Chanłarnyn, necik sachync uzunlatady biliwni,—onarma onardy bu orunłarda karaj da chodza edi barynda: tizde da ormanda, birtikte da tuwarda, uprakta da slynda.

Usajly suwłaryna jazbasnyn, kiežlej kietiredohan ez turasyn, ulhajma ulhajdy sany karajyn ol kieretkiedein ki syjinma yndy bir birlej kienesasynda bolalmady, da bunar kiere kondardy ezine, etkary adaistne, hanuz eki kienes.

Birisi atardan boldu bas-kienesaha, da syjindyryredi ez icinde jomakly chodžalyk, astry ulu kierk, da sukłancy bunar kobuzsawutun. (Organy).

Jomakly bahga aljandy karaj tirligi bu orunłarda da jasarma jasardy bu ulus kiep jylar nehince (bulaj beklejdi sahync ez kotarmahyn) ki behewrenmedi ez chodžalyhyndan, da baslamady, unutup aziz inamyn, kiecme jazyk-jołlarny. Tigiel karaj ołturmus-orundan isleñdi ekiñci Baweł, da bar awur karanjalary ol karhysty saharnyn yhyldylar basy istne jazykly ulusnun! taspolma taspoldu ol necik chalyc-awzundan (kanty sodalary Hataman Kolodkanyn 1648 jilda) slaj elim-awerinden (džuma 1710 jilda) da Sodomnun otu, kajsy ki tišti Luckaistne (korkuncu otu 1781 jilnyn) tigiłłeti cajpawyn anyn. Bu ec-otunda, aijryp tiri dzany, hecnie boldu osołaj ezi bar mały karajyn da murdarlatkan kenesalary anyn. Bary sibirełdi jer jizlerinden, da muna sonhustary ol awur jazyklarnyn: ulłudan boldu kici, kieliden-chalsyz da chodžadan-miškin!..

Necik tatly sekiertadanson ezenclidi cejneme, ajtybiz, zahyrmenni, slaj mana ezencli edi askartma kara ucun bu sahyncłarnyn...

Cyban ezi kicidi wale awruwu anyn ulłudy, da bunar bikinlej ucu sahyncłarnyn usajdy... olđa kicidi da chaz etasy awruwłudy!

Kajtsyn bizgie rachmeti Tendrimiznin da ki artyk tirlık jołumuzistne turmahajlar bundi kara bahanslar...

Jazhandy Luckada
XII ajında 1932 jilnyn
ut. san. christ.

Baskandy Luckada
II ajında 1933 jilnyn
ut. san. christ.

2790/33